

Analysis of the characters of the novel *Afrāh Leilat al-Ghadr* by Abd al-Karim Nasif based on Shinoda Bolen's personality archetypes

Masoumeh Shabestari, Associate Professor of Arabic Language and
Literature, Arabic University

Reihaneh Hamzeh^{۱*}, A graduate of Arabic Language and literature at the
University of Tehran

Masoumeh Taghizadeh, PhD student in Arabic Language and Literature,
University of Tehran

Received: ۱۹-۰۵-۲۰۲۲

Accepted: ۰۶-۰۴-۲۰۲۳

Introduction: New One of the methods of modern literary criticism is the criticism based on the science of personality psychology rooted in the views of Carl Gustav Jung and his followers in the school of postmodernism such as Jane Shinoda Bollen. Dealing with how to create a literary work, discovering the mental process of writers and poets, and exploring their psyche to understand the created work are among the issues in this method of literary criticism. Postmodernists developed different approaches to analytical psychology and acted in line with Jung's views in such a way that the analysis of postpartum is not possible without considering Jung's psychology. Carl Jung, a Swiss psychologist with extensive research on the nature of the human mind, came up with two very important and effective ideas for literary criticism: the concept of the collective unconscious and the archetypal theory. The characters of literary works are often not consciously aware of their motives. Also, the accuracy of the mental processes of the characters, based on their free association, determines the method of character analysis in literary criticism. In contrast to the subconscious mind of individuals, which contains the events, memories, and aspirations of one's life, the collective subconscious mind is the heritage of our ancestors' potential ways of representation (phenomena of the universe) and has no individual aspect but is concerned with all human beings. Perhaps, all living things are common. Jung's archetypal theory, which is closely related to the collective unconscious theory, is an important theory in psychology and psychoanalysis and has a special place in the discussion of personality analysis. Through perception, personality is transformed and acquires its characteristics from the individual mentality, which occurs for whatever reason.

Archetypal critiques focus on general, repetitive, and conventional elements in the literature. Those elements cannot be explained in terms of tradition or historical influences. Archetypal criticism studies each literary work as part of the whole literature. It assumes that archetypes, images, characters, narrative schemes and typical themes and some other phenomena of literature are present in all literary works. One of Jung's most influential figures in the personality archetype theory or personality typology is Shinoda Bolen. Bolen's theory and his personality types are

^۱ - Corresponding author: reihanehamzeh@yahoo.com

one of the new typological approaches in the field of psychology but are not very well known even among Iranian psychologists and psychoanalysts. According to him, archetypes have a great impact on human life, behavior, culture and human civilization. Personality archetypes are directly related to ancient Greek mythology and are derived from the personalities of the gods and goddesses of ancient Greece. In fact, inspired by mythical gods and goddesses, he painted a series of different personality types for men and women.

Methodology: Influenced by the gods and goddesses of ancient Greece, Bolen presents seven female archetypes, namely Hera, Hestia, Artemis, Athena, Demeter, Aphrodite and Persephone as well as eight male archetypes known as Zeus, Poseidon, Hades, Apollo, Ares, Hephaestus, and Hephaestus. The description of all these archetypes is out of the question, and we deal only with the cases that are in line with the characters of the novel under study.

Results and discussion: In this article, the main characters of the novel *Afrāh Laylat al-Qhadr* and the sub-characters who were incidental and played a role to clarify the aspects of the main characters were analyzed separately for men and women based on Bolen's personality model. The reason for choosing this novel and the application of Bolen's theory is that, in addition to the multiplicity of characters, their ups and downs in the novel can be analyzed and adapted based on Bolen archetypes; Therefore, this study sought to answer the following two fundamental questions:

What effect did the conditions of family, surroundings, environment and society have on the formation of the dominant archetype of the characters?

After determining the dominant archetype of the characters in this novel, did the second and third archetypes exist for all of them?

Conclusion: The novel *Afrāh Laylat al-Qhadr* by Abd al-Karim Nassif, which deals with the social and emotional relations of the two families, has been a suitable option for adapting Bolen's personality archetypes to its main characters. Based on Shinoda Bolen's theory and a descriptive-analytical method, the archetypes of each of the main male and female characters in the novel *Afrāh Laylat al-Qhadr* were identified, and the influence of factors such as family, society, environment, friends, and cultural conditions were checked. According to the result, all the seven archetypes of female personality and the eight archetypes of male personality are present in all the individuals, but the amount is different among the characters. There is only one archetype that has a high percentage, whose dominant archetype is identified too.

Keywords: Jung, Shinoda Bolen, Archetypes of personality, The novel *Afrāh Laylat al-Qhadr*, Abd al-Karim Nassif.

References:

Alizadeh Choobeh. S (۱۳۹۰). *Archetypes of women in the works of Goli Targhi and Roya Pirzad*. Master Thesis. Maryam Heidari. Payame Noor University of Guilan. [In Persian]

Bolen. J. Sh (۱۳۹۱). *Mythological Symbols and Men's Psychology*. Minoo Parniani (Trans). Tehran: Ashian. ninth edition. [In Persian]

Bolen. J. Sh (۲۰۱۰). *Psychology of Women (Goddess within Woman)*, Maliheh Vafamehr (Trans). Tehran: Danjeh. first edition. [In Persian]

Bolen. J. Sh (۲۰۱۰). *Types of Women: Powerful Archetypes in Women's Lives*. Niloufar Navari (Trans). Tehran: Culture of Life Foundation. Third Edition. [In Persian]

Bolen. J. Sh (۱۳۹۷). *Types of Men: A Deep, Accurate, and Practical Method for Knowing Men*, Farshid Ghahremani (Trans). Tehran: Culture of Life Foundation. ۲۳rd Edition. [In Persian]

Bolen. J. Sh (۱۳۹۹). *Mythological Symbols and Women's Psychology*. Mino Parniani (Trans). Tehran: Ashian. fifth edition. [In Persian]

Bilsker, Richard, (۱۳۹۸), *Jung's Thought*, translated by Hossein Payنده, Tehran, Morvarid, first edition.

Dehghani Yazdeli. H and Malmir.T (۲۰۱۴). Semiotics of mythical elements in mystical narratives. *two quarterly journals of popular culture and literature*. V ۲. No. ۳. Pp. ۱۰۰-۱۳۰. [In Persian]

Esmailipour. M. (۱۳۹۷). Analysis of different narratives of the ۷۰۷ type (three golden children) based on the action of vulnerable goddesses from the perspective of Shinoda Bolen. *Bi-Quarterly Journal of Popular Culture and Literature*. V ۶. No. ۲۲. Pp. ۱۰۷-۱۲۰. [In Persian]

Gholami. S (۲۰۱۶). *Thesis of postcolonial reading of Abdolkarim Naseif novels*. PhD thesis. Javad Asghari. University of Tehran. Faculty of Literature and Humanities. [In Persian]

Green. R. L (۲۰۱۴). *Greek mythology*. Abbas Aghajani (Trans). seventh edition. Tehran: Soroush. [In Persian]

Hamzeh. R (۱۴۰۰). *Critique of Archetypes of Personality in the novel Banat al-Riyadh (based on Jung's theory based on the view of Shinoda Boulén)*. Master Thesis. Masoumeh Shabestari. University of Tehran. Faculty of Literature and Humanities. [In Persian]

Mohseni. M (۲۰۱۰). *Recognition of the performance of archetypes on characterization in drama*. Master Thesis. Soheila Najm. Radio and Television University of the Islamic Republic of Iran. Faculty of Radio and Television Production. [In Persian]

Nassif. A. K. (۱۹۹۹). *The Narrative of the Blessings of Laylat al-Qadr*. Damascus: Al-Arab Book Unity Publications. [In Arabic]

Payنده, Hossein (۱۳۹۷), *Literary Theory and Criticism: An Interdisciplinary Textbook*, Tehran: Samat, First Edition.

Rahimi. K and Rahimi.S (۱۳۹۹). Findings from the archetype of Ares and the archetype of Zeus (war and power). *Journal of New Achievements in Humanities Studies*. V ۳. No. ۳۳. pp. ۸۴-۹۴. [In Persian]

Shahroudi. F (۱۳۹۷). Psychological Critique of Invitation (۲۰۰۸) from the Perspective of Jane Shinoda Bolen's Theory. *Journal of Women in Culture and Art*. V ۱۹. No. ۲. pp. ۱۷۷-۱۹۶. DOI: 10.22099/jwica.2018.206230.1060

<https://doi.org/10.22099/jwica.2018.206230.1060>

[In Persian]

Shahroudi. F (۱۳۹۸), Archetypal analysis of the film Red Ribbon (۱۳۷۷) from the perspective of Jane Shinoda Bolen with the focus on the female character of the film. *Journal of Women in Culture and Art*. V ۱۱. No. ۳. pp. ۳۳۰-۳۶۸. DOI: [۱۰.۲۲۰۵۹/JWICA.۲۰۲۰.۲۸۹۰۶۲.۱۳۹۸](https://doi.org/10.22059/JWICA.2020.289062.1398) [In Persian]

تحلیل شخصیت‌های رمان أفراح لیلة القدر اثر عبدالکریم ناصیف براساس کهن الگوهای شخصیتی شینودا بولن

معصومه شبستری، دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه تهران
ریحانه حمزه^۱، دانش آموخته کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات عربی دانشگاه تهران
معصومه تقی‌زاده، دانشجوی دکتری رشته‌ی زبان و ادبیات عربی دانشگاه تهران

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۲۹ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۱/۱۷

چکیده

یکی از پیروان مکتب پسا یونگی، روان‌پزشک آمریکایی-ژاپنی و تحلیل‌گر مکتب روانشناسی یونگ، جین شینودا بولن است. او به تاسی از نظریه‌ی کهن الگویی یونگ، نظریه‌ی خود را به نام کهن‌الگوی‌های شخصیتی که متأثر از شخصیت‌ها و خدایان اسطوره‌ای یونان باستان است، ارائه داد. این نظریه در شناخت ویژگی‌های اخلاقی و شخصیتی افراد نقش مهمی ایفا می‌کند و می‌توان از آن در حوزه‌های ادبی و هنری گوناگون مانند: رمان، داستان کوتاه، نمایشنامه، فیلمنامه و غیره بهره جست. در همین راستا رمان «أفراح لیلة القدر» اثر عبدالکریم ناصیف که به روابط اجتماعی و عاطفی دو خانواده پرداخته، گزینه‌ی مناسبی برای تطبیق کهن‌الگوهای شخصیتی بولن بر شخصیت‌های اصلی این رمان محسوب می‌شود. این پژوهش بر اساس نظریه‌ی شینودا بولن و با روش توصیفی-تحلیلی سعی دارد کهن‌الگوهای شخصیتی هر یک از شخصیت‌های اصلی مرد و زن رمان «أفراح لیلة القدر» را شناسایی کرده و تأثیر عواملی مانند خانواده، جامعه، محیط، دوستان، شرایط فرهنگی و غیره را نیز بررسی کند. نتیجه‌ی حاصل از نقد و بررسی رمان أفراح لیلة القدر بیانگر آن است که تمام هفت کهن‌الگوی شخصیتی زن و هشت کهن‌الگوی شخصیتی مرد در تمام شخصیت‌ها وجود دارد؛ اما میزان آن در این افراد متفاوت است و در نهایت تنها یک کهن‌الگو وجود دارد که درصد بالایی را به خود اختصاص داده و کهن‌الگوی غالب شخصیتی آن فرد را مشخص می‌نماید.

کلیدواژه‌ها: یونگ، شینودا بولن، کهن‌الگوهای شخصیت، عبدالکریم ناصیف، أفراح لیلة القدر.

^۱-پست الکترونیکی نویسنده‌ی مسئول: reihanehamzeh@yahoo.com

مقدمه

نقد ادبی بر مبنای علم روان‌شناسی شخصیت، یکی از روش‌های نقد ادبی نوین است که از آراء کارل گوستاو یونگ و پیروان او در مکتب پسیونگی مانند جین شینودا بولن^۱ بهره‌جسته است. پرداختن به چگونگی آفرینش یک اثر ادبی، کشف فرآیند ذهنی نویسندگان و شاعران و کند و کاو در روان آن‌ها برای فهمیدن اثری که خلق نموده‌اند، از جمله زمینه‌های مطالعاتی این شیوهی نقد ادبی است. پسیونگی‌ها رویکردهای متفاوت‌تری در زمینه روانشناسی تحلیلی ایجاد کردند و در امتداد آراء یونگ عمل نمودند؛ به‌گونه‌ای که تجزیه و تحلیل پسیونگی بدون توجه به روانشناسی یونگ امکان‌پذیر نیست. «کارل یونگ»، روان‌شناس سوئیسی با تحقیقات گسترده بر ماهیت ذهن انسان دو ایده‌ی بسیار مهم و مؤثر را برای نقد ادبی به ارمغان آورد که عبارتند از: مفهوم ناخودآگاه جمعی و نظریه‌ی کهن‌الگو. «مفهوم ناخودآگاه توجه منتقدان ادبی را به لزوم پرتو افشانی بر انگیزه‌هایی در شخصیت‌های آثار ادبی جلب کرد که غالباً آن شخصیت‌ها خود وقوف آگاهانه‌ای به آن‌ها ندارند. همچنین دقت در فرآیندهای ذهنی شخصیت‌ها با بررسی تداعی آزاد آن‌ها، شیوهی تحلیل شخصیت را در نقد ادبی متحول کرد» (پابنده، ۱۳۹۷: ۹۲). در تقابل با ضمیر ناخودآگاه فردی که در برگیرنده‌ی رویدادها و خاطرات و آرزوهای مربوط به زندگی یک فرد است، «ضمیر ناخودآگاه جمعی میراث نیاکان ما درباره‌ی شیوه‌های بالقوه‌ی بازنمایی (پدیده‌های جهان هستی) است و جنبه‌ی فردی ندارد؛ بلکه در نزد تمام انبای بشر- و شاید بتوان گفت همه‌ی جانداران- مشترک است» (بیلسکر، ۱۳۹۸: ۶۳-۶۴). نظریه‌ی کهن‌الگویی یونگ که ارتباط تنگاتنگی با نظریه‌ی ناخودآگاه جمعی دارد، از مهم‌ترین نظریه‌های مهم روان‌شناسی و روانکاوی است که در بحث تحلیل شخصیت جایگاه ویژه‌ای دارد. کهن‌الگو، نماد و میراث ناخودآگاه جمعی است که یونگ در تعریف آن بیان می‌دارد: «تصویر صورت مثالی ناشی از مشاهده‌ی مکرر مثلاً اساطیر و قصه‌های پریان در ادبیات جهان است که دارای نقش‌های معین هستند و در همه جا ظاهر می‌شوند. ما این نقش‌ها را در خیال‌پردازی‌ها، رؤیاها، هذیان‌ها و اوهام افرادی می‌بینیم که امروز زندگی می‌کنند. این تصاویر و تداعی معنی‌های کلاسیک همان چیزی است که من آن را "تصورات مثالی" می‌خوانم... این تصورات ما را تحت تأثیر قرار می‌دهند، بر ما نفوذ می‌کنند و مفتون‌مان می‌سازند» (یونگ، ۱۳۷۱: ۴۰۵).

نقد کهن‌الگویی به متون ادبی دیدی بینامتنانه دارد و به نوعی رابطه‌ی گفتگو محور در میان آثاری با درون مایه‌ی مبتنی بر صور مثالی معتقد است. «اصل و پایه‌ی نقد کهن‌الگویی این است که کهن‌الگوها-تصاویر، شخصیت‌ها، طرح‌های روایی و درون مایه‌های نوعی و سایر پدیده‌های

نوعی ادبیات- در تمامی آثار ادبی حضور دارند و به این ترتیب، شالوده‌ای را برای مطالعه‌ی ارتباطات متقابل اثر فراهم می‌آورد» (مکاریک، ۱۳۹۰: ۴۰۱-۴۰۴).

شینودا بولن، از جمله کسانی است که تحت تأثیر یونگ، در زمینه‌ی نظریه‌ی کهن‌الگویی شخصیت یا تیپ‌شناسی شخصیتی فعالیت پژوهشی داشته؛ «وی روان‌پزشک، تحلیلگر یونگی، نویسنده‌ی آمریکایی شناخته‌شده در سطح بین‌المللی [و] استاد سابق [روان‌پزشکی بالینی] در دانشگاه کالیفرنیا سان فرانسیسکو^۳ است. تخصص اصلی او در زمینه‌ی تحلیل بر مبنای روش یونگ و ارائه‌ی تیپ‌های شخصیتی براساس خدایان و خدا بانوان یونان باستان است. نظریه‌ی بولن و تیپ‌های شخصیتی او، یکی از رویکردهای نوین تیپ‌شناسی در حوزه روانشناسی [به‌شمار می‌رود] که حتی در بین روانشناسان و روانکاوان ایران هم خیلی شناخته شده نیست» (اسماعیلی‌پور، ۱۳۹۷: ۱۰۸). کهن‌الگوهای شخصیت، کهن‌الگوهایی هستند که با شخصیت‌های اساطیری در یونان باستان ارتباط مستقیم دارند و برگرفته از شخصیت خدایان و الهه‌های یونان باستان هستند. در واقع شینودا بولن با تأثیرپذیری از این خدایان و الهه‌های اساطیری، تیپ‌های شخصیتی گوناگون و متفاوتی را برای مردان و زنان ترسیم کرد. او در توضیح خدایان و الهه‌های یونان باستان می‌گوید: «اکثر ما از بچگی درباره‌ی خدایان و کهن‌الگوهای المپی چیزهایی شنیده‌ایم و شاید هم جایی مجسمه و نقاشی از المپی‌ها دیده باشیم. المپی‌ها برای رومی‌ها جنبه الهی داشتند و با نام‌های لاتین خطابشان می‌کردند. رفتار، واکنش‌های عاطفی، شکل و قیافه‌ای بسیار شبیه به خصوصیات و صفات انسانی به خدایان المپی، نسبت داده می‌شد. چون کهن‌الگوهایی هستند و چون همه‌ی ما ناخودآگاه جمعی مشترکی داریم، رفتار و عملکردشان به نظرمان آشنا می‌آید» (بولن، ۱۳۹۴: ۴۰).

«از آنجا که این کهن‌الگوها به شناخت شخصیت‌ها و افعالی که از آن‌ها سر می‌زند کمک می‌کند و ما را با اندیشه و روان افراد و شخصیت‌ها آشنا می‌سازد، همیشه رُکن اصلی پژوهش‌ها، یافته‌ها و نقدهای ادبی و روانشناختی فیلم‌ها، رمان‌ها و نمایشنامه‌ها بوده است؛ چرا که منبع مهمی برای واکاوی و تحلیل شخصیت‌های داستان و فیلم‌ها به شمار می‌آیند و اطلاعات ارزنده و وسیعی را به تماشاگر یا خواننده منتقل می‌سازد» (حمزه، ۱۴۰۰: ۳). بولن تحت تأثیر خدایان و الهه‌های یونان باستان، هفت کهن‌الگوی زنانه به نام‌های هرا، هستیا، آرتمیس، آتنا، دیمیترا، آفرودیت، پرسفون و هشت کهن‌الگوی مردانه به نام‌های زئوس، پوزیدون، هادس، آپولو، آرس، هفائستوس، دیونیسوس، هرمس را ارائه می‌دهد. شرح تمام این کهن‌الگوها از مجال بحث خارج

است و تنها به مواردی که با شخصیت‌های رمان مورد پژوهش همخوانی داشته باشد، پرداخته خواهد شد:

در این جستار شخصیت‌های اصلی رمان أفراح ليلة القدر و نیز شخصیت‌های فرعی که در جریان رمان حادثه‌ساز بوده و در روشن‌شدن جوانب شخصیت‌های اصلی نقش داشته‌اند، به تفکیک زن و مرد و بر اساس الگوی شخصیت‌شناسی بولن واکاوی می‌شوند. علت انتخاب این رمان برای تطبیق و بررسی نظریه‌ی بولن، این است که علاوه بر تعدد شخصیت‌ها، فراز و نشیب آن‌ها در رمان براساس کهن الگوهای بولن قابل تحلیل و تطبیق بوده است.

این پژوهش درصدد پاسخ به این دو پرسش بنیادین است:

- کدام کهن الگوهای شخصیتی در شخصیت‌های این رمان بروز و ظهور دارند؟
- شرایط خانواده، اطرافیان، محیط و اجتماع چه تأثیری در شکل‌گیری کهن الگوی غالب شخصیت‌ها داشته است؟ و کهن الگوی دوم و سوم برای کدام شخصیت‌های داستان وجود داشته است؟

پیشینه‌ی پژوهش

برخلاف پژوهش‌های گسترده‌ای که در زمینه‌ی کهن الگوهای برجسته‌ی یونگ (آنیما، آئیموس و...) انجام گرفته، بیشتر پژوهش‌هایی که در حوزه‌ی رویکرد روانشناختی و کهن الگویی شینودا بولن انجام گرفته است، در بخش نقد فیلم یا نقد تیپ شخصیتی نویسنده‌ی رمان همچون صادق هدایت بوده است. پژوهش‌های یافت‌شده در حوزه‌ی ادبی به قرار زیر است:

مریم اسمعیلی‌پور و همکاران در مقاله‌ی «تیپ شخصیتی هدایت از منظر تیپ‌شناسی بولن»، (پژوهش‌های نقد ادبی و سبک‌شناسی، سال ۶، شماره ۳: ۱۳۹۵)، تیپ شخصیتی صادق هدایت را از منظر کهن الگوهای شخصیتی مردانه‌ی شینودا بولن اعم از هادس، دیونوسوس و هفائستوس مورد بررسی قرار می‌دهد و به ویژگی‌هایی چون لذت‌بردن و شادبودن در دیونوسوس، هیجانی‌بودن در پوزیدون، خلاقیت در هفائستوس و تمرکز، خلوت‌گزینی، منزوی‌بودن و تمایل به ازدواج برای ایجاد ثبات در زندگی در هادس اشاره می‌کند.

سحر علی‌زاده چوبه در پایان‌نامه‌ی خود با عنوان «کهن الگوهای زنان در آثار گلی ترقی و زویا پیرزاد» (دانشگاه پیام نور استان گیلان: ۱۳۹۶)، با تکیه بر مدل شخصیت‌شناسی بولن، به بررسی شخصیت‌زنان در آثار دو نویسنده‌ی زن (زویا پیرزاد و گلی ترقی) بر اساس سه گروه کهن الگوی

تحلیل شخصیت‌های رمان أفرح ليلة القدر اثر عبدالکریم ناصیف براساس کهن الگوهای شخصیتی...

۲۴۹

کهن الگوهای دوشیزه (آرتمیس، آتنا، هسینا)، کهن الگوهای آسیب‌پذیر (هرا، دیمتر، پرسفون)، کهن الگوی کیمیاگر (آفرودیت) پرداخته است.

ریحانه حمزه در پایان‌نامه‌ی خود با عنوان «نقد کهن الگوهای شخصیت در رمان بنات الرياض براساس نظریه یونگ با تکیه بر دیدگاه شینودا بولن» (دانشگاه تهران: ۱۴۰۰)، به تفصیل کهن الگوهای شخصیتی زنان و مردان را معرفی نموده و سپس شخصیت‌های رمان را براساس آن‌ها تحلیل کرده است. در واقع نقطه‌ی تمایز این اثر، تطبیق کهن الگوهای زن و مرد بر یک اثر ادبی است.

با وجود پژوهش‌هایی که در بالا ذکر شد، در خصوص رمان «أفرح ليلة القدر» که مورد پژوهشی این جستار است، پژوهشی در هیچ‌یک از زمینه‌های پژوهشی ادبی مانند نقد فمینیستی، اجتماعی، روانشناسی و غیره یافت نشد؛ می‌توان گفت که این رمان برای اولین بار مورد بررسی قرار می‌گیرد.

عبدالکریم ناصیف

عبدالکریم ناصیف از جمله نویسندگان واقع‌گرای عرب به‌شمار می‌رود که به مسائل اجتماعی - سیاسی جهان عرب و استعمار پرداخته است. «وی در شهر المبعوجة (السلمية) سوریه در سال ۱۹۳۹م متولد شد. ناصیف حرفه‌های مختلفی از جمله معلمی، افسری و کارمندی را تجربه کرد و سرانجام سردبیر مجله‌ی المعرفة گردید. وی عضو انجمن قصه و رمان‌نویسی شد، سپس در رشته‌ی زبان انگلیسی و زبان عربی در دانشگاه ادامه‌ی تحصیل داد. می‌توان در کارنامه‌ی ادبی وی، نگارش و ترجمه‌ی رمان از انگلیسی به عربی را مشاهده نمود. ناصیف در زمینه‌ی داستان‌نویسی بسیار چیره‌دست است و آثار مختلف و متنوعی دارد؛ اما چهره‌ی شناخته‌شده‌ای در ایران نیست. آثار داستانی وی عبارتند از: الحلقة المفرغة ۱۹۸۵، البحث عن نجم القطب ۱۹۸۵، المدّ و الجزر ۱۹۸۶، ثلاثية روائية ۱۹۸۶ (المدّ و الجزر، الصعود و الانكسار و العشق و الثورة)، المخطوفون ۱۹۹۱، الثلاثية روائية الطريق إلى الشمس ۱۹۹۲ (تشریقة آل المر، شرق - غرب و الجوزاء)، في البدء كانت الحرية ۱۹۹۵، أفرح ليلة القدر ۱۹۹۸، موجع الشتات ۲۰۰۲، جهان لعنقاء واحدة ۲۰۰۴، اعترافات سمير اميس، الخروج من عنق الزجاجة، قبض الريح وغيره. شایان

ذکر است با اینکه وی چهره‌ی چندان شناخته‌شده‌ای در زمینه‌ی رمان‌نویسی در جهان عرب نبود، اما با نگارش کتاب الطریق إلى الشمس (تشریفة آل المرء)، توانست به یکی از رمان‌نویسان مطرح جهان عرب تبدیل شود» (غلامی، ۱۳۹۵: ۱۳۳).

رمان «أفراح ليلة القدر» در واقع معرف سایر آثار روایی اوست که سبک خاص خود را دارد. قلم ناصیف در این رمان که میان خیال و واقعیت، عاطفه و غم، عقل و تدبیر، پیوند ایجاد می‌کنند، متجلی می‌شود. حوادث پی در پی و شخصیت‌های متعدد این رمان که نویسنده به دقت هرچه تمام‌تر آن‌ها را توصیف می‌نماید و سبک روایتگری ساده و روان او، این رمان را متمایز می‌نماید.

خلاصه‌ی رمان أفراح ليلة القدر

موضوع رمان شرایط اجتماعی، سیاسی و اقتصادی سوریه و تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم آن بر زندگی خانواده‌ها است. رمان داستان زندگی خانواده‌ی فقیری را ترسیم می‌کند که با فروش مزرعه‌ی خود، طی یک شب ثروتمند شده و زندگی‌شان در تمام ابعادش منقلب می‌شود. شوکه به عنوان دلالی طمع‌کار و حيله‌گر، سال‌ها در پی خرید زمین زراعی سیف الدین النایفة پدر این خانواده است. سیفو که مردی ساده با باورهای سنتی و سواد ابتدایی است، بعد از دریافت پیشنهاد هنگفتی که در مخیله‌اش هم نمی‌گنجید، زمین زراعی خود را می‌فروشد و این موضوع تبدیل به نقطه‌ی آغاز تحولات شخصیتی او و خانواده‌اش می‌شود. دلالی‌ها و خرید و فروش‌های روزافزون شوکه با همکاری سیفو انجام می‌پذیرد و این ثروت روزافزون، موجب انحطاط اخلاقی سیفو می‌شود؛ به‌گونه‌ای که ازدواج با دختران جوان، معاملات حرام، شراب‌خواری و اعمالی از این دست، تبدیل به جزء لاینفک زندگی او می‌شود؛ حتی عشق و وفاداری مادر خانواده، حفیطة که زنی ساده دل و مطیع شوهر است، نیز سیفو را از این مسیر باز نمی‌گرداند؛ تا جایی که سیفو راضی به طلاق‌دادن او می‌شود و به این ترتیب زندگی این زن که تمام خوشبختی و دلخوشی‌اش داشتن همسری وفادار بود، با بحرانی جدی مواجه می‌شود.

در تمام این مدت مصباح برادر کوچک سیفو، که فردی تحصیل‌کرده، روشنفکر و موفق است، بارها سعی می‌کند تا سیفو را متوجه اشتباه خود کند؛ همانطور که در طول زندگی از هیچ‌گونه کمکی به خانواده‌ی سیفو دریغ نکرده بود؛ اما سیفو او را دشمن خود دانسته و به مسیرش ادامه می‌دهد، تا اینکه با کوله‌باری از بدهی و قراردادهای غیرقانونی تنها می‌ماند و این بار نیز مصباح به کمک او می‌آید تا اشتباه خود را بپذیرد و تسلیم قانون شود. شوکه با سوء استفاده از ساده‌لوحی سیفو، تمام قراردادهای غیرقانونی را به نام سیفو ثبت کرده و با تقسیم اموال میان خود و شرکاء، در

پایان سیفو را تنها گذاشته و فرار می‌کند. با تغییر ظاهر خانواده، امید شاهة دختر بزرگ خانواده به ازدواج دو چندان می‌شود و به هدفش می‌رسد؛ اما این ازدواج عجولانه برای او که زندگی را فقط در ازدواج و دل بستن به یک مرد خلاصه کرده بود، چیزی جز شکست به ارمغان نیاورد؛ اما از آن جایی که حضور همسر برای او نقطه‌ی امید و اتکا است، فشار و سختی را به‌جان می‌خرد. امیره خواهر کوچک‌تر شاهة، برخلاف دیگر فرزندان، در موج تغییرات گرفتارنشده و سرسختانه به مسیر خود ادامه می‌دهد. زندگی موفق مصباح‌الگوی امیره است و با راهنمایی‌های مصباح، امیره به دانشگاه راه می‌یابد و اصرار پدر و مادر و اطرافیان، او را از ادامه‌ی مسیر خود باز نمی‌دارد.

تحلیل شخصیت‌های اصلی رمان

همان‌طور که در خلاصه‌ی رمان گذشت، شخصیت‌های این رمان اعم از زن و مرد متعدد است؛ همچنین تشخیص و انطباق کهن‌الگوهای شخصیتی تمام موارد از حوصله‌ی این جستار خارج است و نویسنده نیز به اندازه‌ی کافی از شخصیت‌های فرعی سخن نگفته تا بتوان از طریق آن به ویژگی‌های روانشناختی آن‌ها پی برد و کهن‌الگوی غالب آن‌ها را دریافت. در مواردی نیز شباهت میان شخصیت‌ها، مثلاً شباهت مسیر زندگی دو پسر سیفو، دیاب و فهد، منجر به آن شد که از میان تمام شخصیت‌های داستان، شخصیت‌های محوری‌تر داستان انتخاب شوند و به تحلیل این شخصیت‌ها که مسیر اصلی داستان را پیش می‌برند، پرداخته‌شود. نکته‌ی دیگر اینکه طبق نظریه‌ی بولن، کهن‌الگوها جهانی هستند و تمام آن‌ها در ناخودآگاه انسان حاضرند. هر شخصیت ممکن است یک یا چند کهن‌الگوی شخصیتی را به‌خود اختصاص دهد؛ اما طبق نظریه‌ی بولن، تنها یک کهن‌الگوی غالب اسطوره‌ای نسبت به دیگر کهن‌الگوها در فرد وجود دارد که تیپ شخصیتی وی را مشخص می‌نماید.

در این رمان پر فراز و نشیب، سه شخصیت مرد (سیف‌الدین، شوک‌الداهوک و مصباح) و سه شخصیت زن (حفیظه، شاهة و امیره) را می‌توان شخصیت‌های اصلی قلمداد کرد که طبق نگاه بولن و کهن‌الگوی غالب بررسی می‌شوند.

سیف‌الدین (سیفو): شخصیت زئوس

سیف‌الدین النایفة که همه او را به‌نام سیفو صدا می‌زنند، پدر خانواده و نخستین شخصیت رمان است. بعد از فروش زمین، سیفو تبدیل به دست راست شوکه می‌شود و کاملاً مقلد اعمال و رفتار

شریک خود می‌گردد. فرمانروایی و سلطه‌جویی او کاملاً با شاخص اصلی کهن‌الگوی زنوس همخوانی دارد؛ اما آنچه باعث بروز سایر ویژگی‌های این کهن‌الگو در شخصیت وی شد، ورود یکباره و هرمس‌گونه‌ی شوکه است.

«شخصیت زنوسی [به‌عنوان] فردی ایده‌آلیست و عمل‌گراست که ممکن است آن‌قدرها هم باهوش و با استعداد نباشد. فرد موفق زنوسی می‌تواند به راحتی با مردان دیگری مانند خود همکاری کند» (محسنی، ۱۳۹۴: ۴۶). «مردانی که فرمانروای زندگی [هستند]، اختیار همه چیز را به دست دارند، در این امر موفق هستند و از همسرشان توقع دارند که خانه و خانواده را به‌شکلی مناسب اداره کند، صاحب شخصیتی زنوس‌گونه‌اند» (بولن، ۱۳۹۷: ۷۰)؛ «آنان به پول و قدرت اهمیت زیادی می‌دهند، همیشه سعی دارند اراده‌ی خود را بر دیگران تحمیل کرده و معتقدند همه باید از آنان پیروی کنند. زنوس تایپ‌ها جدی و منطقی بوده و از احساسات خود جدا هستند» (رحیمی و رحیمی، ۱۳۹۹: ۸۹).

«در واقع طبق نظریه‌ی بولن، غالب‌شدن یک کهن‌الگو بر شخصیت یک فرد، به عوامل تأثیرگذاری چون استعداد و آمادگی ذاتی، خانواده، فرهنگ، هورمون‌ها، اطرافیان، حوادث غیر قابل پیش‌بینی، فعالیت‌های مورد علاقه و تحولات زندگی بستگی دارد» (شاهرودی، ۱۳۹۸: ۳۵۲). رفتارهایی که نشان‌دهنده‌ی غلبه‌ی ویژگی‌های کهن‌الگوی زنوس بر این شخصیت است، بعد از همکاری و دوستی او با شخصیت شوکه ملاحظه می‌شود.

در ابتدای داستان، جایگاه سیفو به‌عنوان پدری که فرمان می‌دهد و همه، گوش به فرمان او هستند، برای خواننده پدیدار می‌شود:

«إشارة من يده.. عاد أفراد الأسرة إلي العمل من جديد فيما عادت أم ديبو إلى غرفة المؤونة تعد الإفطار.. دامعة العينين.. محترقة القلب فكل شيء يذكرها بالعطاء الرفيعة الصديقة التي كانت تحمل عنها هم العائلة... لكن لا إسرعياً تتأخري.. راحت تخاطب نفسها و هي تعلم أن تأخرها يعني الجوع و الجوع يعني أن يرغبي زوجها و يزبد و هي تعرفه.. أبو ديبو لا يتحمل الجوع.. إن عضه صرخ في الحال و وقع صراخه علي رأسها هي»^۲ (ناصر، ۱۹۹۹: ۷).

یکی از ویژگی‌های کهن‌الگوی زنوس، زن‌دوست‌بودن و حتی گاهی بی‌بند و باری است. او از قدرت و ثروتش برای جذب زنان استفاده می‌کند. سیفو که از طریق معاملات فراوان، ثروت زیادی به‌دست آورده بود، با ثروتش به فکر ازدواج با دختر چهارده ساله‌ای افتاد که به‌دلیل ورشکست شدن پدرش شرایط مالی خوبی نداشتند:

«-أجل... الليلة تذهب معي فنخطبها.

-من؟

-غآدة ابنة الصف العآشر.

و هكذآ، عشية ذلك اليوم، كان الشيخ المآذون يعقد قرآن أبي دياب الكهل المليونيير علي غآدة التلميذة.^۳ (همان: ۱۰۷)

هوس رانی، بی بند و باری و فرمانروایی که از ویژگی‌های اخلاقی و رفتاری شخصیت زنوس است، به صورت مجزاء در شخصیت پردازی سیفو در بخش‌های مختلف داستان که به آن اشاره شد، دیده می‌شود.

شوكة: شخصیت هرمس

شوكة مردی چابک، پرنشاط، فعال، باهوش و با زبانی بلیغ و شیوا است؛ به گونه‌ای که در مورد هر مسأله‌ای، مانند متخصص آن علم سخن می‌گوید و به همین دلیل او را می‌توان نمونه‌ی شخصیت تابع کهن‌الگوی هرمس دانست. او هرگز در هیچ موقعیتی متوقف نخواهد شد؛ چون به سرعت خود را با شرایط وفق می‌دهد. در واقع او مرد هزار چهره‌ای است که در هر موقعیت یک چهره از خود را به نمایش می‌گذارد.

«هرمس به عنوان فرمانروا، کهن‌الگو و یک مرد، در حرکاتش سریع است و ذهنی چابک دارد. هرمس خدای چیزهای غیرقابل انتظار، خدای شانس و هم‌زمانی است. چالش‌های مورد علاقه‌ی هرمس معامله‌کردن، پول درآوردن و دوست و همراه پیدا کردن است. نگرانی درباره‌ی غیرقانونی- بودن کاری، اصلاً ذهن هرمسی‌ها را دچار تشویش نمی‌کند» (محسنی، ۱۳۹۳: ۵۲-۵۳). آنان اگر زنی را بخواهند، او را اغوا می‌کنند و برای رسیدن به هدف خود دروغ می‌گویند، دلبری می‌کنند و هرکاری را که فکر می‌کنند مؤثر واقع خواهد شد، انجام می‌دهند (بولن، ۱۳۸۸: ۲۶۱).

حیله‌گری و فریبکاری هرمس به مادیات ختم نمی‌شود. شوكة که ویژگی‌های کهن‌الگوی هرمس را دارد، با وجود داشتن زن و سه فرزند و روابط نامشروع گسترده‌ی خود با زنان متعدد، این بار برای امیره، دختر تحصیل‌کرده‌ی سیفو، دام پهن کرده و با زبان و پول و هر وسیله‌ای که شده، به هدفش نزدیک می‌شود؛ گرچه در این مورد موفق نمی‌شود. امیره، دختر سیفو، به دنبال مکان و موقعیت مناسبی برای ایجاد داروخانه می‌گشت؛ به همین دلیل سراغ پدر و شریک او، شوكة می‌رود. شوكة به محض اطلاع از این موضوع، یکی از ساختمان‌هایی که به تازگی ساخته بودند را

به عنوان هدیه به امیره می دهد. او از امیره خواستگاری می کند و انگیزه‌ی کمک‌هایش معلوم می شود:

«لا صدقيني أميرة.. كل عمري أحترم المتعلمة.. المثقفة.. أشعر أن فيها شيئا مختلفا.. تتوقف المرأة تصبح متميزة.. بل لا أكتفك سرا الأستاذة و الدكتورة هي الوحيدة من بين النساء التي تحظى باحترامي و إعجابي..»

- أنت تفاجئني أبا عمرو، قالت أميرة و كلها استغراب أن تسمع كلاما كذلك من رجل لا يفكر إلا بالمال...

- بصراحة أنا أنتهز هذه الفرصة لأطلب يدك دكتورة.. ليتك تتزوجيني؟^۴ (ناصر، ۱۹۹۹: ۲۴۸-۲۴۹).

یک مرد هرمسی هرگز نگران غیرقانونی بودن کارهایش نیست؛ به همین دلیل شوکه چنان گرم معامله و کار است که هیچ مانعی بر سر راهش نمی تواند او را متوقف نماید. سیفو که اهالی مزرعه و ده را می شناسد، شخصی به نام «ابو قعود» با او برای خرید زمین کشاورزی، همکاری می کند. آن‌ها به این بهانه که کاربری این زمین‌ها توسط دولت تغییر پیدا خواهد کرد، انگیزه‌ی فروش زمین را در میان کشاورزان تقویت می کنند. «ابو قعود» می خواهد از این موضوع مطمئن شود؛ اما شوکه با دادن رشوه به مأمور اداره شهرداری، او را مجبور می کند تا به دروغ بگوید که در چند روز آینده بخشنامه‌ی تغییر کاربری خواهد رسید و این چنین کار خود را مشروعیت بخشیده و به هدفش می رسد:

«و لكي يطمئن قلبه ذهب مع شريكه إلى أمانة العاصمة حيث عرفه هناك على رئيس الدائرة التنظيمية نفسه.. كهل خمسيني و خط الشيب فوديه و شاربیه و انطفاً شبابه لكن لم يشب حبه للمال و لم ينطفئ جشعه للرشوة. "متى يصدر القرار؟" سأله شوكة مشيراً إلى ورقة قرب يده اليمنى لم يستطع أبو دياب أن يعرف فحوها. "متي شتتم."^۵ (همان: ۶۳-۶۴)

استفاده از کارهای غیرقانونی همچون رشوه دادن به مأمور شهرداری و به کارگیری هر نوع کار سودجویانه و منفعت طلبانه، از ویژگی بارز شخصیت هرمسی شوکه است. در واقع او اصلاً به درستی یا نادرستی کار خود اهمیتی نمی دهد، بلکه آنچه که در درجه‌ی اول برای او مهم است، سود بردن کلان از خرید زمین کشاورزی است.

مصباح: شخصیت آپولو

مصباح به‌عنوان یک مرد تحصیل‌کرده‌ی فرهیخته، منظم، با اراده‌ای راسخ، قانون‌مدار و منطقی به گونه‌ای که هرگز اسیر عواطف نمی‌شود، نمونه‌ی خوبی از کهن‌الگوی شخصیتی آپولو است. «تمام زیبایی‌ها، زیبایی هنری، موسیقی، شعر، جوانی، عقل و تعادل همگی به همراه نظم و قانون در آپولو جمع شده است. چنین مردانی می‌توانند در شغل‌شان یا در هنر به درجه‌ی استادی برسند. کودکی که می‌داند چه می‌خواهد و برای رسیدن به چیزی که می‌خواهد تلاش می‌کند، از طبیعتی آپولویی پیروی می‌کند. ویژگی‌های نظم و قانون در آپولو باعث می‌شود درباره‌ی قانونی و غیرقانونی بودن فعالیت‌هایی خاص حکم صادر کند» (محسنی، ۱۳۹۳: ۵۱).

مصباح برادر کوچکتر سیفو است؛ گرچه از لحاظ عقل و درایت از او بزرگ‌تر است. به نظر می‌رسد عبد‌الکریم ناصیف در انتخاب نام این شخصیت تعمد داشته؛ زیرا در طول داستان، عقل او هم‌چون چراغی، روشنگر راه دیگران بوده است. توصیفات او از این شخصیت، چه از لحاظ ویژگی‌های ظاهری و زیبایی و چه از لحاظ خلیات و درونیات و کمال و عقل، غلبه‌ی کهن‌الگوی آپولو را در او اثبات می‌کند:

«مصباح یصغره بخمسة عشر شهرا مع ذلك يبدو و كأنه یصغره بخمسة عشر عاما. أهي الثياب الجيدة؟ الأناقة؟ الهيبة و المكانة؟ أم ديبو لا تعلم، كل ما تعلمه أن مصباح يبدو و كأن الزمان لا يمر عليه و إن مر فلکي یزیده رونقا و جمالا. شعره الکث ما یزال أسود لیس فيه شائبة من بیاض. أسنانه قوية تطحن الصخر، قوامه ممشوق، ملؤه الصحة و العافية.. أهو العلم یفعل ذلك؟ النجاح؟ أم ديبو واثقة أن أخاه سیفو لو تعلم مثله و أصبح موظفا معتبرا، راتبه یکفیه و یفیض لما حل به ما حل»^۶ (ناصر، ۱۹۹۹: ۱۰).

کهن‌الگوی آپولو از کودکی برای آینده‌ی خود برنامه‌ریزی می‌کند و برای ساخت آینده تلاش و پشتکار را پیشه‌ی خود قرار می‌دهد. وقتی در متن داستان از زبان حفیظه وضعیت کنونی سیفو با مصباح مقایسه می‌شود و تلاش و همت مصباح در مقابل تبلی و سستی سیف ترسیم می‌گردد، خواننده در می‌یابد که مصباح از همان ابتدا شخصی هدفمند بوده است:

«آه.. لو تعلم أبو ديبو، إذن لکان کأبي مأمون و کان لی مطبخ زوجته! قالت لنفسها متهددة من جدید و هي تستعرض ما جره علیها کسل سیفو فی صغره و هروبه من المدرسة و لحاقه برفاق السوء. رغم أنني كنت أصغر منه قال لها مصباح ذات مرة الا أنني بذلت المستحيل لكي نظل معا

، نجد و ندرس .. کان بودی أن ننجح معا و نصعد معا، لکنه کان یکره الدرس بل حتی القراءة و الكتابة لم یقتنهما الا بالویل.»^۷ (همان: ۱۱)

مصباح در زندگی خود دارای نظم و برنامه‌ریزی است و تلاش می‌کند که برای همسرش، یک زندگی همراه با رفاه و پیشرفت فراهم آورد. همان‌طور که در داستان ذکر شد، فرق اصلی او با برادر بزرگش سیفو، در تحصیلات است؛ اهمیت دادن به درس و موفقیت در آن از ویژگی‌های بارز شخصیت آپولو است. اکثر قریب به اتفاق مردهایی که دارای کهن الگو آپولو هستند، از دوره‌ی کودکی و نوجوانی خود به درس و تحصیلشان اهمیت خاصی می‌دهند و معمولاً دارای مدارج تحصیلی بالایی هستند.

حفیظه و شاهه: شخصیت هرا

هرا ایزد بانوی زناشویی است. از میان هفت ایزدبانویی که بولن به زنان اختصاص داده، هرا جزء دسته‌ی آسیب‌پذیرها می‌باشد. او به راحتی نقش قربانی را می‌پذیرد؛ چرا که دنیای او بدون شوهر معنایی ندارد. در واقع او بیش از هر چیز ایزدبانوی ازدواج و نمودگار همسر دلخواه به‌شمار می‌رود (علی زاده، ۱۳۹۷: ۴۴). هرکاری که انجام می‌دهد، از این جهت خوب و موجه است که به‌گونه‌ای، رضایت شوهرش را جلب می‌کند. به‌عبارت دیگر شوهر هرا، کانون زندگی اوست. فرزنددار شدن او از روی شکوفاشدن نیاز مادرانگی نیست، بلکه جزئی از وظایف همسری اوست. وفاداری به عهد و پیمان، ثبات قدم در رابطه و تحمل فراز و نشیب زندگی از ویژگی‌های برجسته‌ی شخصیت هرا است. «پس از چندی بر همه‌ی اطرافیان واضح و مبرهن می‌شود که شوهرش بر هر کس دیگر تقدم دارد. زن هرابی با بیوه‌شدن نه تنها شوهر بلکه حس هویت و معنای زندگی خویش را نیز از دست می‌دهد؛ به‌طوری‌که احساس بی‌چیزی و بی‌ارزشی می‌کند» (محسنی، ۱۳۹۳: ۷۳-۷۱).

حفیظه، مادر خانواده‌ی نایفه، زنی ساده و بی‌سواد و با تفکرات سنتی است که در سن سیزده سالگی با پسرعمویش، سیف‌الدین، ازدواج می‌کند. ازدواج، مهم‌ترین مسأله‌ی زندگی زنانی با تیپ شخصیتی هرا است. او این موضوع را در قالب نگرانی‌هایش در مورد دخترش شاهه که بیست و پنج سال دارد، اما تاکنون خواستگاری نداشته، نشان می‌دهد. همچنین تن‌ندادن امیره به ازدواج با وجود موارد خوبی که داشته، نشان‌دهنده‌ی دید زن هرابی نسبت به ازدواج است. در واقع او، مجردماندن را ناقص‌بودن یک زن تلقی می‌کند:

تحلیل شخصیت‌های رمان *أفراح ليلة القدر* اثر عبدالکریم ناصیف براساس کهن‌الگوهای شخصیتی...

۲۵۷

«مائة مرة حاولت أم ديبو اقناعها.. يا بنتي.. البنات خلقن للزواج، يا بنتي، الفتاة أولاً وأخيراً للبيت.. للأولاد... أميرة.. تزوجي قبل أن تكبري... أمك تزوجت وهي في الثالثة عشرة.. غدا تعنسين كأختك فلماذا عنادك؟»^۸ (ناصر، ۱۹۹۹: ۷).

زنی با شخصیت‌ها بدون همراه بودن با شوهر یا مردی که متعلق به او باشد، احساس نقص می‌کند و زمانی که مرد زندگی‌اش را داشته باشد، شاد و شکوفا می‌شود. از نظر حفیظه، زندگی بدون همسرش سیفو لذت‌بخش نیست:

«تحس حفیظة إحيانا أن لا شيئاً له لذة في الحياة لأن زوجها لم يعد يعود للبيت أبداً وإن عاد يجول باله في وادٍ آخر. ليس له فراغ ولم يعد في قلبه مكان خالٍ له.»^۹ (همان: ۹۰).

شخصیت شاهه نیز در داستان، طبق توصیفات نویسنده از کهن‌الگوی *هرا* پیروی می‌کند. همانطور که پیش‌تر اشاره شد، ازدواج نقطه‌ی عطف زندگی زنی با این کهن‌الگو به‌شمار می‌رود و کهن‌الگوی *هرا*، قبل از هر چیز و بیش از همه یادآور تمایل به همسرشدن است؛ زنی که کهن‌الگوی *هرا* در وی قوی است، از نیستن پیمان زناشویی احساس خلأ فراوانی دارد. انگیزش زیادی برای ازدواج کردن دارد. *هرا* از ازدواج‌نکردن همان‌قدر غصه‌دار و اندوهگین می‌شود که *دیمتر*، از نداشتن فرزند (بولن، ۱۳۹۹: ۲۰۳). طبق توصیفات نویسنده، شاهه که بهره‌ای از تحصیل علم نداشته، تنها به فکر ازدواج است. از صحبت‌های نور، دختر عمومی او، می‌توان این مسأله را به وضوح دریافت:

این بار نور نظر خود را اعلام می‌کند: «لا.. أمي.. هي شيء وشاهة شيء آخر، تدخلت نور هذه المرة، شاهة تعيش فراغاً قاتلاً... همها الوحيد أن تجد العريس...»^{۱۰} (ناصر، ۱۳۹۹: ۳۶).

میزان رضایت زن‌هایی با تیپ شخصیتی *هرا* از زندگی، ارتباط مستقیمی با رضایت آن‌ها از همسرشان دارد. هدف خانواده سمیر، همسر شاهه، دستیابی به ثروت خانوادگی نایفه بوده است؛ لذا بعد از ماه عسل، رفتار سمیر به کلی تغییر می‌کند و شاهه که از خواب غفلت بیدار شده، احساس بدبختی و نارضایتی دارد: «شاهة منذ عادت من شعر العسل تشكو وتذمر! أنا بانسة، أنا ضحية، ألا يقولون الزواج برمیل من طبقتين: عسل وزفت؟ هكذا كان حظ شاهة.. إذ ما عادت الي دمشق ودخلت البيت الارستقراطي العريق.. حتي اكتشفت الزيف الفظيع الذي يقوم عليه بنیان العائلة كله.»^{۱۱} (همان: ۷۸).

همانطور که در بخش‌های پیشین ذکر شد، تمام کهن‌الگوها در ناخودآگاه انسان حضور دارند و هر شخصیت ممکن است یک یا چند کهن‌الگوی شخصیتی را به خود اختصاص دهد؛

هرچند از این میان، یک کهن‌الگوی غالب اسطوره‌ای در فرد، تعیین‌کننده‌ی تیپ شخصیتی وی خواهد بود. با توجه به آنچه نویسنده در مورد شخصیت حفیظه و شاهة در داستان آورده، می‌توان کهن‌الگوی نوع دوم این شخصیت‌ها را یافت.

ناصیف در بخش‌های متعددی از این رمان در شخصیت‌پردازی حفیظه جملاتی را آورده که بیانگر کهن‌الگوی دوم این شخصیت رمان است. برجسته‌شدن صفاتی مانند مطیع، منفعل بودن و سازگاری از جمله صفات کهن‌الگوی پرسفون می‌باشد. پرسفون در جایگاه کهن‌الگو، تأکید بر دختر یا شخصیت زنی دارد که تمایلی به فاعل بودن ندارد و «پذیرا بودن، سازگاری، شادی و بازیگوشی در ذات و طبیعت اوست» (شاهرودی، ۱۳۹۷: ۱۸۴-۱۸۵). گاهی خانواده یا فرهنگ غالب جامعه چنین شخصیتی را ایجاد کرده و تأیید می‌کنند که رفتار درست و شایسته‌ی زنان، همان رفتار پذیرا، وابسته، مطیع و بساز است.

حفیظه در این داستان، شخصیتی پویا، مبارز با سنت‌های غلط جامعه‌اش یا تابوشکن نیست، بلکه بسیار منفعل و تسلیم‌پذیر و حتی نماینده‌ی چنین افکاری است. وقتی دخترش شاهة از بی‌توجهی و رفتارهای آزاردهنده‌ی همسرش پیش او گله می‌کند، سازش، تبعیت و بردباری بیش از حد از او نمایان می‌گردد:

«کثیرا ما فکرت بأن تظل لدیهم فلا تعود... لکن الأم المشبعة خونعا المترعة خضوعا تقف لها بالمرصاد. لو طحنوا الملح علی ظهرك لا تتركی زوجك.. الطلاق وصمة عار.. لا تجعلی وصمة العار تلطخ جبینك... اصبري... الصبر یا بنتی مفتاح الفرج.»^{۱۲} (ناصیف، ۱۹۹۹: ۸۱).

به عبارت دیگر حفیظه زنی با دیدگاه‌های سنتی است که این دیدگاه‌ها را از خانواده خود به ارث برده است.

کهن‌الگوی سوم این شخصیت به‌عنوان مادرخانواده با خدابانوی مادرانگی یعنی دیمتر همخوانی دارد و در توصیفات نویسنده از این شخصیت، قابل رؤیت است. دیمتر کهن‌الگوی مادری و نمایانگر غریزه‌ی مادری است که از طریق بارداری یا از طریق فراهم کردن تغذیه‌ی بدنی، روانی یا معنوی برای دیگران ارضا می‌شود (بولن، ۱۳۸۹: ۹۰). به‌عنوان مثال حس مادرانگی او را در نگرانی‌اش نسبت به غیاب طولانی مدت فهد و در آغوش کشیدن صمیمانه‌ی او قابل مشاهده است: «أمه مهمومة البال أيضا منشغلة الخاطر، فغیابه كان قد طال الی درجة جعلتها تقلق.. صحیح أنه كان یغیب.. راحلا هنا... مسافرا هناك... لکن عشرين یوما؟ کیف؟ و این؟ رآته عائدا فنسیت کل شیء.. احتضنته، قبلته، أما حنوناً تری کل شیء یحاصر حنانها»^{۱۳} (ناصیف، ۱۹۹۹: ۸۹).

همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، کهن‌الگوی دیمیترا به خدایانوی مادری شهرت دارد و از ویژگی‌های بارز این کهن‌الگو، اولویت دادن به فرزند و باروری است. این کهن‌الگو در زنانی که در خانواده‌های سنتی پرورش یافته‌اند، بیشتر دیده می‌شود، آنها فرزندآوری را به هر چیز دیگر برتری می‌دهند و رشد و تربیت فرزندان برایشان اولویت خاصی دارد.

در میان شخصیت‌های زن داستان، حفیظه دارای کهن‌الگوی دیمیترا است و نویسنده در بخش فوق، همان‌طور که گفته شد، دل‌نگرانی‌ها و دلتنگی‌های مادرانه‌ی حفیظه را نسبت به پسرش فهده نشان می‌دهد.

امیره: شخصیت آتنا

زنی که برای دستیابی به اهدافش از هیچ تلاشی فروگذار نیست و هیچ مانعی او را متوقف نخواهد کرد، از کهن‌الگوی آتنا پیروی می‌کند. حتی ممکن است برای رسیدن به این اهداف از ازدواج هم صرف‌نظر کند و احساس موفقیت را در عرصه‌ی کار و علم بیابد. «آتنا به تفکر عقلانی ارجح می‌نهد و حیطة اراده و عقل را برتر از غریزه و ذات می‌داند» (گرین: ۱۳۹۳: ۹۷). او دوست دارد در فعالیت‌ها با مردان مشارکت داشته‌باشد و از آنان فرار نمی‌کند. زنی فرهیخته و باسواد که دوشادوش مردی با قدرت و پر نفوذ در مدیریت یا هر کار مهم دیگری، در راه اهداف خود قدم برمی‌دارد، نمونه‌ی خوب یک شخصیت آتناپی است. دانشگاه برای چنین شخصیتی، بستری آماده و مناسب برای رشد و بالندگی است؛ به‌خصوص اگر این محیط مناسب و کارآمد باشد. ظاهر ساده، لباس‌های راحت و بادوام وی نیز بیانگر آن است که برای مد روز اهمیتی قائل نیست. آتنا به‌عنوان کهن‌الگوی زنانه، نشانگر این واقعیت است که خوب اندیشیدن، مقاومت در اوج بحران عاطفی و تدبیرکردن به رغم تضادها، از جمله خصائص ذاتی برخی از زنان است. «ویژگی سرسخت بودن و پافشاری بر خواسته‌های خود که توصیف‌کننده‌ی آرتمیس بود، در مورد آتنا نیز صادق است. آتنا نیز مانند آرتمیس زن را آماده می‌کند که به‌جای پاسخگویی به نیازهای دیگران، بر خواسته‌های خویش متمرکز شود» (محسنی، ۱۳۹۴: ۵۷).

امیره که برخلاف پدر، خواهر و برادرانش به درس خواندن علاقه داشت و ازدواج را تنها سرنوشت یک دختر نمی‌دانست، در برابر افکار غلط و اجباری پدر و مادرش ایستاد و با کمک خانواده‌ی عمویش، به درس خود ادامه داد:

«فهی لا تنسی أبدا کم کان والدها یکره أن تتفاح. کم کان ینهرها کلما قالت خطبة أو ألقشعرا!! بل هو یکره أن... تذهب الی المدرسة، یریدها أن تتزوج تماما کما كانت أمها یرید ذلك! حین جاءها أول خاطب، و كانت ما تزال فی الصف الثامن، کاد أن یعطیه قولا بل و یقرأ فاتحتها، لکنها شبت کالفرس الجموح، جاریة الی بیت المهاجرین حین أطلقت نفیر الحرب، زاجة آل عمها جمیعا فی المعركة و حققت بذلك النصر»^۴ (ناصیف، ۱۹۹۹: ۱۸).

نتیجه گیری

در این جستار، کهن‌الگوهای شخصیتی جین شینودا بولن به پیروی از نظریه‌ی کهن‌الگوی کارل گوستاو یونگ بر روی شخصیت‌های اصلی رمان *أفراح لیلة القدر* اثر عبد الکریم ناصیف مورد تطبیق، تحلیل و بررسی قرار گرفت و نتایج زیر حاصل گشت:

از آن‌جایی که موضوع رمان *أفراح لیلة القدر* اجتماعی و فرهنگی است، تحلیل و بررسی شخصیت‌های آن طبق دیدگاه بولن، نگاه جدیدی را در برخورد با اعمال و رفتار شخصیت‌ها ایجاد کرده است؛ به این صورت که ریشه‌ی اعمال و رفتار شخصیت‌های رمان را در الگوگیری از کهن‌الگوهای شخصیتی معرفی شده توسط نظریه‌ی شینودا بولن، می‌یابد. همچنین در این نگاه با بررسی کنش‌های رفتاری شخصیت‌ها، کهن‌الگوی غالب آن‌ها روشن می‌گردد؛ هرچند شخصیت‌های داستان خیالی و انتزاعی هستند و وجود خارجی ندارند که بتوان با گرفتن آزمون، کهن‌الگوهای شخصیتی آنان را تشخیص داد. کهن‌الگوی غالب شخصیت‌ها بر اساس توصیفات نویسنده از اعمال، رفتار، حوادث و رخداد‌های متعدد در فراز و نشیب داستان قابل تشخیص است و کهن‌الگوهای مرد این رمان، زنوس، هرمس و آپولو و کهن‌الگوهای زن نیز شامل هرا و آتنا است. در پاسخ به سؤال دوم، می‌توان گفت که کهن‌الگوهای شخصیتی مانند بذریه‌ی هستند که در بستر محیط رشد می‌کنند؛ به عبارت دیگر شرایط فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی یک جامعه در ایجاد کهن‌الگوی غالب شخصیت‌ها و یا تغییر کهن‌الگوهای شخصیتی افراد مؤثر است.

همچنین علاوه بر شخصیت‌های مرد رمان مانند مصباح، شخصیت‌های زن مانند حفیظه و شاهة نیز از کهن‌الگوی دوم برخوردار بودند. به عبارت دیگر تمام هفت کهن‌الگوی شخصیتی زن و هشت کهن‌الگوی شخصیتی مرد در همه‌ی افراد وجود دارد؛ اما میزان آن متفاوت است و در نهایت تنها یک کهن‌الگو، درصد بالایی را به خود اختصاص داده و کهن‌الگوی غالب یک شخصیت را مشخص می‌نماید.

پی‌نوشت‌ها

۱. Shinoda Bollen Jane

۲. «با اشاره‌ی دستش، همه‌ی اعضای خانواده دوباره سرکار خود برمی‌گردند. مادر خانواده هم به آشپزخانه بر می‌گردد تا صبحانه آماده کند... همه چیز، او را به یاد گاوش «عطراء» می‌اندازد، رفیق شفیقی که بار خانواده را بر دوش داشت.. اما نه، زود باش... بجنب... به خودش می‌گوید؛ چون می‌داند اگر دیر بجنبد، غذا آماده نخواهد شد و گرسنگی یعنی بداخلاقی و آتشی شدن شوهرش.. او را می‌شناسد. سیفو تحمل گرسنگی را ندارد و اگر لحظه‌ای احساس گرسنگی کند، داد و بیدادش را بر سرش خالی خواهد کرد».

۳. «- سیفو: بله.. همین امشب.. می‌رویم و خواستگاری می‌کنیم.

- شوکه: خواستگاری چه کسی؟

- غاده، دختر دبیرستانی.

و این چنین بود که بعد ظهر آن روز عاقد، عقد سیفو پیر مرد میلیونر را برغاده دختر جذابی که چهارده سال بیشتر نداشت، خواند».

۴. «- نه.. امیره باور کن.. تمام عمرم برای زن باسواد احترام قائل بودم.. زن فرهیخته.. احساس می‌کنم چنین زنی چیز مختلفی درون خود دارد.. وقتی زن، فرهیخته و با سواد باشد متمایز می‌شود.. می‌خواهم بگویم زنی که استاد و یا دکتر است، برای من از میان همه زنان محترم‌تر و جالب‌تر است.

- جناب شوکه شگفت زده‌ام می‌کنید. امیره از شنیدن چنین سخنانی از مردی که فقط به پول فکر می‌کند، خشکش زده بود.

- راستش من این فرصت را غنیمت می‌شمرم و از تو خواستگاری می‌کنم. ای کاش با من ازدواج کنی».

۵. «برای اینکه ابوقعود اطمینان خاطر داشته باشد، به همراه شوکه به دفتر رئیس اداره شهرداری رفتند. مرد پنجاه ساله‌ای که پیری در موی بناگوش و سبیلش نمایان شده بود و نشانی از جوانی نداشت، اما حرص و طمعش هم چنان جوان بود، پشت میز نشسته بود. بخشنامه کی صادر می‌شود؟ شوکه چشمکی زد و به برگه‌ای که کنار دست راستش گذاشته بود و ابودیاب از آن سر در نیاورد، اشاره کرد و این سؤال را از او پرسید. هر وقت که بخواهید».

۶. «مصباح، پانزده ماه از سیفو کوچک‌تر است، اما الان انگار پانزده سال از او کوچک‌تر است. آیا به خاطر لباس‌های شیک اوست؟ یا هیبت و جایگاهش؟ حفیظه این‌ها را نمی‌داند؛ فقط این را می‌داند که انگار زمان بر مصباح نمی‌گذرد و اگر هم بگذرد او زیبا و جذاب‌تر می‌شود. موهای پر پشتش هنوز سیاه است و تار سفیدی در آن نیست. دندان‌هایش به قدری قوی است که سنگ را می‌شکند. هیکلش تنومند، ورزشی، سالم و تندرست است.. آیا درس خواندن او را این چنین نگه داشته است؟ موفقیت؟ حفیظه مطمئن است اگر سیفو هم مثل او درس می‌خواند و کارمند سرشناسی می‌شد و حقوق خوبی می‌گرفت، این بلاها سرش نمی‌آمد».

۷. «آه.. اگر سیفو هم درس می‌خواند الان مثل مصباح بود و من هم آشپزخانه‌ای مثل آشپزخانه‌ی زن او داشتم! این جملات را گفت و دوباره آه کشید و تبلی سیفو در دوران کودکی و فرارش از مدرسه و دوستی با دوستان ناباب را در مقابل چشمش مجسم کرد. یک بار مصباح به او گفت: با اینکه من کوچک‌تر از او بودم اما هر کاری کردم که با هم تلاش کرده و درس بخوانیم.. او نخواست. دوست داشتم با هم موفق شده و صعود کنیم، اما سیفو مدرسه را دوست نداشت حتی خواندن و نوشتن را هم به زور و مصیبت یاد گرفت.»
۸. «حفیظه صد بار تلاش کرد که او را قانع کند.. دخترم.. دختر باید ازدواج کند. دخترم دختر اول و آخر باید خانه دار باشد.. بچه‌دار شود.. امیره پیش از این که سنات بالا برود، ازدواج کن.. من که مادر تو هستم در سن سیزده سالگی ازدواج کردم.. فردا مثل خواهرت مجرد و بی شوهر می‌مانی. چرا لجبازی می‌کنی؟»
۹. «حفیظه گاهی احساس می‌کند که دیگر در زندگی اش چیزی لذت بخش نیست چون همسرش هیچ وقت به خانه نمی‌آید و اگر هم بیاید فکرش جای دیگری است. اصلاً وقت خالی ندارد و در قلبش دیگر جایی برای او نیست.»
۱۰. «نه مادر جان، شاهه و امیره زمین تا آسمان با هم تفاوت دارند. شاهه فقط به فکر این است که شوهری برای خود پیدا کند، اما امیره وقتی برای این کارها ندارد.»
۱۱. «از وقتی از ماه غسل برگشته است، گله و شکایت می‌کند: من بدبختم... من قربانی‌ام. مگر نمی‌گویند ازدواج دو رو دارد: یک رو غسل و روی دیگر زهر. از وقتی وارد خانواده اشرفی همسرش شده است، متوجه شده است که این خانواده جیب خالی و پزی عالی دارد.»
۱۲. «شاهه بسیار به این موضوع فکر کرده بود که دیگر به خانه شوهرش برنگردد.. اما مادر که تا حد مرگ مطیع و فروتن است، در مقابلش می‌ایستد. اگر سنگ نمک را هم بر کمرت آسیاب کردند، همسرت را رها نکن.. طلاق لکه‌ی ننگ است. نگذار این لکه بر پیشانی‌ات بنشیند. صبر کن.. دخترم صبر کلید گشایش است.»
۱۳. «مادرش غمگین و نگران است. نبود فهد طولانی شده است.. درست است که او اکثر اوقات در مسافرت بود و کمتر در خانه پیدا می‌شد، اما بیست روز نباشد؟ چه اتفاقی افتاده؟ کجا رفته؟ به محض این که فهد برگشت، مادر همه چیز را فراموش کرد.. او را در آغوش کشید، بوسید. مادری مهربان که همه چیز مهربانی‌اش را در بر می‌گیرد و بر می‌انگیزد.»
۱۴. «امیره هرگز فراموش نمی‌کند که پدرش چقدر از فصاحت و بلاغت او متنفر بود. هر گاه شعر یا جمله ای می‌خواند، او را از خود دور می‌کرد. حتی دوست نداشت امیره به مدرسه برود. دقیقاً مثل همسرش می‌خواهد امیره ازدواج کند! وقتی اولین خواستگارش آمد و او دانش‌آموز سوم راهنمایی بود، نزدیک بود پدر همه چیز را ببرد و بدوزد، اما امیره مثل اسب چموشی شیهه کشید و با رفتن به خانه عمویش اعلام جنگ کرد و تمام خانواده عمویش را در این جنگ همراه خود کرد و به پیروزی رسید.»

منابع و مأخذ

اسماعیلی‌پور، مریم، (۱۳۹۷)، «تحلیل روایت‌های مختلف تیپ ۷۰۷ (سه فرزند طلایی) براساس کنش الهه‌های آسیب‌پذیر از نگاه شینودا بولن»، دو ماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه، سال ششم، شماره ۲۲: ۱۰۷-۱۲۵.
بولن، جین شینودا، (۱۳۸۸)، *نمادهای اسطوره‌ای و روانشناسی مردان*، ترجمه مینو پرنیانی، چاپ نهم، تهران: آشیان.

_____، (۱۳۸۹)، *روانشناسی زنان (الهه درون زن)*، ترجمه ملیحه وفامهر، تهران: دانژه.

_____، (۱۳۹۴)، *انواع زنان: کهن‌الگوهای قدرتمند در زندگی زنان*، ترجمه نیلوفر نواری، چاپ سوم، تهران: بنیاد فرهنگ زندگی.

_____، (۱۳۹۷)، *انواع مردان: شیوه‌ای عمیق، دقیق و کاربردی برای شناخت مردان*، ترجمه فرشید قهرمانی، چاپ بیست و سوم، تهران: بنیاد فرهنگ زندگی.

_____، (۱۳۹۹)، *نمادهای اسطوره‌ای و روانشناسی زنان*، ترجمه مینو پرنیانی، چاپ پنجم، تهران: آشیان.

بیلسکر، ریچارد، (۱۳۹۸)، *اندیشه یونگ*، ترجمه حسین پاینده، تهران: مروارید.

پاینده، حسین، (۱۳۹۷)، *نظریه و نقد ادبی: درسنامه‌ای میان رشته‌ای*، تهران: سمت.

حمزه، ریحانه، (۱۴۰۰)، «نقد کهن‌الگوهای شخصیت در رمان *بنات الرياض* (براساس نظریه یونگ با تکیه بر دیدگاه شینودا بولن)»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، معصومه شبستری، دانشگاه تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.

رحیمی، کبری و سعدالله رحیمی (۱۳۹۹)، «یافته‌هایی از کهن‌الگوی آرس و آرکی تایپ زئوس (جنگ و قدرت)»، *مجله دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی*، سال سوم، شماره ۳۳: ۸۴-۹۴.

شاهرودی، فاطمه، (۱۳۹۷)، «نقد روانشناختی فیلم دعوت (۱۳۸۷) از دیدگاه نظریه جین شینودا بولن»، *نشریه زن در فرهنگ و هنر*، سال دهم، شماره ۲: ۱۷۷-۱۹۶.

DOI: <https://doi.org/10.22059/jwica.2018/256230.1060>

_____، (۱۳۹۸)، «تحلیل کهن‌الگویی فیلم *روبان قرمز* (۱۳۷۷) از دیدگاه جین شینودا بولن با محور قراردادن شخصیت زن فیلم»، *نشریه زن در فرهنگ و هنر*، سال یازدهم، شماره ۳: ۳۴۵-۳۶۸.

DOI: [10.22059/JWICA.2020/289562.1344](https://doi.org/10.22059/JWICA.2020/289562.1344)

علی‌زاده چوبه، سحر، (۱۳۹۷)، «کهن‌الگوهای زنان در آثار گلی ترقی و رویا پیرزاد»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: مریم حیدری، دانشگاه پیام نور استان گیلان.

غلامی، سیمین (۱۳۹۵)، «پایان‌نامه خوانش پسا استعماری رمان‌های عبدالکریم ناصیف»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: جواد اصغری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی: دانشگاه تهران.

گرین، راجر لسنلین (۱۳۹۳)، *اساطیر یونان*، مترجم: عباس آقاجانی، چاپ هفتم، تهران: سروش.

محسنی، مهدی، (۱۳۹۴)، «بازشناسی عملکرد کهن الگوها بر شخصیت پردازی در درام»، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما: سهیلا نجم، دانشکده تولید رادیو و تلویزیون: دانشگاه صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.

مکاریک، ایرنا ریما (۱۳۹۰)، دانش نامه نظریات ادبی معاصر، چ ۴، ترجمه مهران مهاجر، محمد نبوی، تهران: آگه.

ناصری عبدالکریم، (۱۹۹۹)، *روایة أفرح لیلۃ القدر*، دمشق، منشورات اتحاد کتاب العرب.

یونگ، کارل گوستاو، (۱۳۷۱)، *خاطرات، رؤیاها، اندیشه*. ترجمه پروین فرامرزی، مشهد: آستان قدس رضوی.

تحليل شخصيات رواية أفراح ليلة القدر لعبدالكريم ناصيف بناءً على النماذج الأولية عند شينودا بولين

معصومة شبستري^١

ريحانة حمزة^٢

معصومة تقى زادة^٣

المُلخَص

جين شينودا بولين، الطبيب النفسي الأميركي-الياباني ومحلل مدرسة يونغ لعلم النفس هو أحد أتباع مدرسة ما بعد يونغ. بناءً على نظرية يونغ النموذجية، اقترح نظريته المسماة بنماذج الشخصية، التي تأثرت بالشخصيات الأسطورية والآلهة في اليونان القديمة. تلعب هذه النظرية دوراً مهماً في التعرف على الخصائص الأخلاقية والشخصية للأفراد ويمكن استخدامها في مختلف المجالات الأدبية والفنية مثل: الرواية، والقصة القصيرة، والمسرحية، والسيناريو، إلخ. في هذا الصدد، كانت رواية أفراح ليلة القدر لعبدالكريم ناصيف، التي تتناول العلاقات الاجتماعية والعاطفية بين عائلتين، خياراً جيداً لتكييف نماذج شخصية بولين مع الشخصيات الرئيسية في هذه الرواية. تحاول هذه الدراسة، القائمة على نظرية شينودا بولين والمنهج الوصفي التحليلي، التعرف على النماذج الأولية لشخصية كل من الشخصيات الرئيسية من الذكور والإناث في رواية أفراح ليلة القدر والتحقق حول تأثير أسباب مثل الأسرة، والمجتمع، والبيئة، والأصدقاء، والظروف الثقافية، إلخ. وقد توصلت إلى أنّ هناك جميع الأنماط السبعة للشخصية الأنثوية وثمانية نماذج للشخصية الذكورية في كل الناس، لكن مقدارها يختلف في الشخصيات، وفي النهاية لا يوجد سوى نموذج أصلي واحد في تعيين نسبة عالية ويحدد النموذج الأصلي السائد لذلك الشخص.

الكلمات الدلالية: يونغ، شينودا بولين، النماذج الأولية للشخصية، عبدالكريم ناصيف، رواية أفراح ليلة القدر.

^١ - أستاذة مشاركة في اللغة العربية وآدابها بجامعة طهران

^٢ - خريجة ماجستير في اللغة العربية وآدابها بجامعة طهران

^٣ - طالبة دكتوراه في اللغة العربية وآدابها بجامعة طهران